

6.3

H.M. 46.

Sept. 1. 1891.

AM BIOBULL.

BIBLOS—BIBLIA.

- CAIB. I.'O Mhaois gu Nehemiah.
- “ II.Dùblachadh Alecsandria.
- “ III.An Tiomnadh Nuadh.
- “ IV.An dà Thiomnadh an aon Leabhar.
- “ V. Leabhar nan dealbh a 'cur a Bhiobuill a thaobh.
- “ VI. Am Biobull a g' éiridh a Uaigh na Laidinn.
- “ VII. Dùblachadh Chranmer agus Rìgh Sheumais.
- “ VIII.An Soisgeul an Alba sa cheud linn.
- “ IX.Clòdh-bhualadh a Bhiobuill Ghàidhlig.

LE

EOIN MAC MHATHAIN.

B. upr Wilson 28/5/96

**LAURISTON CASTLE
LIBRARY ACCESSION**

A M B I O B U L L .

BIBLOS-BIBLIA.

Is o so an t-ainm a fhuair na Sgrìobtuirean Naomh 'n uair a chaidh Leabhraichean an t-Seann-Tiomnaidh agus an Tiomnaidh-Nuaidh a chur r' a chéile ann an aon Leabhar. 'S ann o'n Chreugais tha 'm focal Biobull air a tharruing. Is e "Biblos" anns a Ghreugais Leabhar, agus "Biblia" Leabhraichean, agus mar sin 's e 'm Biobull Leabhar nan Leabhraichean. Tha naoi deug agus fichead Leabhar san t-Seann-Tiomnadh, agus tha seachd thar fhichead Leabhar san Tiomnadh Nuadh, agus tha na trì fichead agus a se Leabhraichean so a deanamh suas a Bhiobull.

Mar an ceudna tha am focal Sgrìobtur air a tharruing o'n Laidinn. Tha 'm facal "scribo" anns an Laidinn a ciallachadh (gu litireil) Sgrìobhta, no Sgrìobhadh; agus cha tachair am focal Laidinn so oirn anns an t-Seann-Tiomnadh ach aon uair, ann an Leabhar Dhaniel.

Bha an Seann Tiomnadh air a sgrìobhadh air tùs (ach beagan de dh-Esra agus de Dhaniel) anns an Eabhra, agus bha 'n Tiomnadh Nuadh uile air a sgrìobhadh air tùs sa Ghreugais.*

Bha Sgrìobtuirean an t-Seann-Tiomnaidh uile air an Sgrìobhadh trì cheud agus leth cheud bliadhna roimh theachd Chrìosd,—agus cha 'n 'eil e soilleir gu robh innleachdan sgrìobhaidh ann an cleachdadh roimh là Mhaois. Chaidh cuig "Leabhraichean an Lagha" a sgrìobhadh le Maois (ach Clair nan deich Aitheantan). Is o so a cheud sgrìobhadh air am bheil iomradh anns an aon Leabhar air an urrainn duinn ar cudthrom o shocrachadh—oir tha ard-luchd teagasg nan Iudhach fein, maille ris na h' Athraichean bu diadhaidh agus a b' fhòghlumaichte bha rianh air thalamh, air teachd le chéile gu co-dhùnadh, agus a dearbhadh o'n fhìrinn fein, gu 'm b' e Maois a sgrìobh Cuig Leabhraichean an lagha. Chaidh na cuig Leabhraichean so a sgrìobhadh ceithir cheud deug, agus trì fichead bliadhna roimh theachd Chrìosd, agus gu fìrinneach is maith a dh-fheudta a radh, gum b' e Maois "Peann Dhé fein." Is danachd ladarna do chuid de dh' àrd fhir-fhoghlum Oil-

* Globe Encyclopedia.

thighean na Rìoghachd a bhì togail amharusan a thaobh firinn sam bith a chaidh a sgrìobhadh le “Peann Dhe.”

Da fhichead bliadhna an deigh sin sgrìobh Iosua an Leabhar a th’air ainmeachadh air fein, agus dlù air trì cheud bliadhna an deigh Iosua, sgrìobh Samuel Leabhar nam Breitheamhna. Mar an ceudna Rut agus a chuid is mo do cheud Leabhar Shamuel, a chuid eile maille ris an dara Leabhar air an sgrìobhadh le Nathan agus le Gad am fear seallaidh.*

Chaidh Leabhraichean nan Rìghrean a sgrìobhadh leas na Sgrìobh-adairean urramach a bh’ aig Daibhidh agus aig Solamh, aig Hesechia, agus Iosiah. Mar an ceudna chaidh da Leabhar nan Eachdraidh a sgrìobhadh le Seanachaidhean nan Rìghrean diadhaidh so, agus le Isaiah am Faidh, agus mar an ceudna air an ceartachadh agus air an cur an ordugh le Esra.

Ré na h-ùine a bh’ eadar cur suas a Phailiùin san fhasach agus togail Teampull Sholamh bha cuig Leabhraichean Mhaois o àn gu àn air an cumail dluth ri Airc a choimh-cheangail, agus an uair a bha Clair nan deich Aitheantan air an tasgadh suas ’s an Airc, bha Leabhar an lagha a ghnàth air a chumail ri taobh.

Mìle agus trì bliadhna roimh theachd an t-Slanuigheir anns an fhèoil, chaidh an Airc agus an Leabhar a thoirt a steach le chéile do’n ionad bu ro naomh san Teampull le Solamh, ann am meadhon Ard-iolaich, a seinn an seathamh Salm deug thar an t-se fichead. So an t-Salm a sheinn iad aig leagail bunaite an dara Teampull agus is e’n Salm cheudna a sheinn na h-ainglibh air achadh Bhetlem an oidheche a dh-fhoillsich bunaite an treas Teampull anns an fhèoil. Tha so a dearbhadh gun robh Leabhar nan Salm air a ghabhail a stigh mar earrann shònraichte de na Sgrìobhturean gle mhoch le Eaglais an t-Seann Tiomnaidh.

Ach ged bha Leabhar an lagha mar so air a ghleidheadh gu cùramach san Teampull, bha dùblachadh eile dbeth air a chraobh-sgaoileadh am measg an t-sluaigh. Mar an ceudna bha e air àithne san Leabhar fein gu ’m biodh e air a leughadh an eisdeachd a choimhthionail aon uair ’s na seachd bliadhna.

Ceithir fichead agus deich bliadhna an déigh sin chuir Rìgh Iehosaphat a mach cuigear de ard uaislean na Rìoghachd maille ri dithis do na Sagairt agus naoincar do na Lebhithich a shearmonachadh le rola do’n Leabhar an laimh gach fir dhiubh air feadh tìr Iudea. †

Thainig dusgadh agus ath leasachadh mor air feadh rìoghachd Iudah ionnas gu’u do thuit eagal an Tighearna air moran de na rìoghachdan fineachail timchioll tìr Chanaan.

Ann an laithibh Hesechia chaidh moran de’n t-Seann Tiomnaidh a sgrìobhadh,—Amos—Hosea,—Ioel,—Micah agus Isaiah, agus mar an ceudna dh-ath sgrìobh cléirich Hesechia an earrann mu dheireadh de Ghuàthfhocal.

Ré cheithir fichead bliadhna an déigh sin, chaidh Leabhar an lagha gu tur a dhearmad an Lùchairt nan Rìghrean, oir an uair a chaidh Iosiah a chrùnadh ’na Rìgh, fhuir Hilechia an ard-shagart rola Leabhar

* Faiths of the World.

† Faiths of the World.

an lagha air a chur seachad an Cùil dhiomhair 'san Teampull, (ni a chuir mor ioghnadh air). Thug e féin agus Saphan an Sgrìobhaiche an Leabhar dh-ionnsuidh an Rìgh, ach cha robh a h-aon a lathair a b'urrainn briathran an Leabhar a mhìneachadh, agus b'éigin dol leis an Leabhar a dh ionnsuidh Ban-Mhaighstir Sgoile urramach a bh-ann an Ierusalem, da 'm b-ainm Huldah. Mhìnich ise an leabhar do 'n Rìgh. Chrùinnich an Rìgh an Sluagh r'a cheile gu h-Ierusalem, agus leugh e féin an Leabhar 'nan éisdeachd.

Tha e soilleir naithe so nach robh Ieremiah fathast air e féin a dheanamh aithnichte do Iosiah an Rìgh.*

Cuig bliadhna deug thar fhichead an déigh sin, chaidh an Teampull a sgrìos le armailt nan Caldéach, agus tha e comasach gu feudadh athair Esra, o bhriathra an fhaidh Ieremiah an Leabhar a thoirt a mach às an Ionad naomh mu'n deachaidh an Teampull a sgrìos.

Bha na bha sgrìobhte de 'n t-seann Tìomnadh an làithibh braighdeanas Bhabilon air a theagasg ann an sgoilibh nan Iùdhach an Caldéa agus am Persia.

Dlùth air deireadh nan trì fichead bliadhna agus deich, tha Cyrus rìgh Phersia air teachd gu iubhe ann an làithibh, 's ann de shliochd Iaphet a bha e thaobh a mhàthar, nighean Rìgh Mhedia. Bha i na boirionnach ro ghlic, agus chuir i Cyrus glé òg gu Lùchairt Mhedia, gu bhi air fhòghlum, agus b' i piuthar a mhàthar a bhan rìghinn a dh' innis do Bhelsasar rìgh Bhabilon mu thimchioll Dhanìel, agus mar so bha sgoilean nan Iudhach fosgailte do Chirus air feadh nan trì rìoghachdan, agus mar sin bha e comasach dha eòlas fhaotainn air sgrìobtuirean an t-Seann Tìomnadh, gu sonruichte air Faidheadaireachd an Fhàidh Isaiah mu thimchioll féin agus co aig am bheil fios, nach b' e so am meadhon leis an do dhùisg an Tighearna suas Spiorad Chruis chum saors 'nan Iùdhach éigheach air feadh nan trì rìoghachdan.

'Nuair a thàinig Serubabel leis a cheud bhuidhean o Bhabilon, leugh iad an Leabhar, agus thog iad Altair do 'n Tighearna a réir mar "tha e sgrìobhte an lagh Mhaois duine Dhe."

Re na 'n deich agus trì fichead bliadhna an tìr Bhabilon, ghléidh na h-Iudhach Focal Dhé gun truilleadh, agus o bhi air am measgadh le feallsanachd dhruidhean na h-àirde an ear, "do bhìgh gur ann riu-san a dh' earbadh briathra Dhe." †

Mar an ceudna 'nuair a leagadh bunait, an dara Teampull, bha dùblachadh de na Salm aca, oir sheinn Mic Asaph agus an sluagh uile an seathamh Salm deng thar an t-sé fichead "a moladh Dhé agus a' toirt buidheachais," a réir riaghailt agus òrdugh Seinn Dhaibhidh agus Sholamh anns a cheud Teampull,—ag ràdh "A-chionn gu mair a thrò-cair do Israel gu bràth."

An déigh sin leugh Esra agus Nehemiah an Leabhar an éisdeachd an t-sluaigh uile a mach air an t-sràid,—Esra na sheasamh an Cùbaid a leughadh an Leabhar, agus dà fhear dheug na 'n seasamh làimh ris, a mìneachadh do 'n t-sluaigh gach earrann mar leughadh e. ‡

* Faiths of the World.

† Faiths of the World.

‡ Nehemiah,

Roimh bhàs Nehemiah, bha Seann-Tiomnadh uile (ach Leabhar Mhalachi) air a chur an òrdugh leis féin agus le Esra,—agus an ùine ghoirid an déigh sin, chaidh fàidheadaireachd Mhalachi a chur a steach le diadhairean urramach a thuig o cho-dhunadh an Leabhair gu robh spiorad na fàidheadaireachd air a chumail air ais o'n talamh gus an tigeadh Elias an Tiomnaidh-Nuaidh, (Eoin Baiste) agus ann an sin gu 'm biodh am Mesiah—ùghdar agus cusbair an t-Seann-Tiomnaidh agus an Tiomnaidh-Nuaidh air fhoillseachadh anns an fheadil.

Bha ceithir cheud bliadhna eadar an Seann Tiomnadh a bhi air a sheuladh suas le Malachi agus teachd Chrìosd,—agus ré na h-ùine sin, bha cuid de àrd-luchd teagasg nan Iudhach ro-eudmhor mu'n t-Seann Tiomnadh. Mheas iad mar ionmhas ro-luachmhor na Sgrìobtuirean naomh,—air an aobhar sin rinn iad a ghnath geur-fhaire air focal Dhé, air eagal nair air bith gu'm biodh iad air an truailleadh no gu feudadh neach air bith aon ni a chur riù no ni air bith a thoirt uatha.*

Bha dùblachadh de Leabhraichean Mhaois aig na Samaritanaich nan Cànanain fèin fada roimh 'n àm so.†

Is cosmhuil gu robh rola de 'n t-Seann Tiomnadh anns an òrdugh 's na dh'fhàg Esra agus Nehemiah anns an Eabhra e, air a ghleidheadh gu cùramach 'san Teampull gu làithibh Shachariais.

CAIB. II.

Mu thimchioll deich agus trì fichead bliadhna an dèigh bàs Nehemiah, thàinig cùisean iongantach mu 'n cuairt am measg rioghachdan an t-saoghail, a bha na meadhoin sònruichte air slighe fhosgladh suas air son craobh-sgaoileadh an t-Seann-Tiomnaidh air feadh na h-Asia, Africa, agus cuid de rioghachdan na Roinn-Eòrpa.

Anns na làithibh sin ghabh Alecsander mòr agus ainmeil, a thuras o'n Ghréig do 'n Asia mhor le driomlach chùig mìle deng thar fichead saighdeir. Cha robh Rioghachd air thalamh a seasamh roimhe. Air an t-slighe gu Persia ghabh e troimh thìr a gheallaidh, agus air dha teachd dlùth air Teampull Ierusalem, thàinig an Ard shagart a mach na choinneamh ann an trusgan deàlrach an Ionaid naomh. Fhuair an sealladh a leithid a bhuaidh air inntinn 's gu'n do nochd e barrachd deadh-ghean do na h-Iùdhaich na nochd e do shluagh air bith eile.—An sin air do 'n Ghréig rioghachdan an domhain a thoirt fuidh chis, thàinig a Ghreugais gu bhli ann an cleachdadh agus an urram as ceann gach Cànanain eile—oir ann an sgoilean nan Iùdhach féin san àm so b' i Ghreugais ceann-uidhe an ard-fhòghlum, agus mu'n àm so bha mìltean diubh a' gabhail còmhnuidh an Alecsandria (Baile mòr na h-Eiphit)—gha sgoilean nan Iùdhach ainmeil sa Bhaile so, agus bha Seann Tiomnadh san Eabhra air a h-aon de bhunbhasan an Ard-fhòghlum ann an sgoilean a Bhaile.‡

* Faiths of the World, and Maccabeus.

† Brown's Dictionary.

‡ Conringious antig. Schmidt diss.

Dà cheud agus leth cheud bliadhna roimh theachd Chrìosd, chaidh deich agus trì-fichead de na sgoileirean a b-ainmeil a measg nan Iùdhach a bha chòmhnuidh ann an Alecsandria a chur air leth chum na Sgrìobtuirean naomha a tharruing o'n Eabhra chum na Greugais agus an déigh ùine mhòr chriochnaich iad an obair chud-thromach so gu taitneas ard sgoileirean agus diadhairean an là sin. A chum gu 'm biodh an Leabhar so air leth an ainm os ceann gach Leabhar eile, fhuair e 'n Suaicheantas so LXX. mar ainm sa Ghreugais, agus anns an Laidinn fhuair e Septuagint,—'se sin gu litireil obair nan deich agus trì-fichead, theirte ris mar an ceudna " dùblachadh-Alecsandria."*

Bha 'n Seann Tiomnadh a nis air son a cheud uair riamh air a chraobh-sgaoileadh anns a Greugais. Aig an àm so bha dùblachadh de 'n t-Seann Tiomnadh ann an Cànain Chaldea.

Dh' fhàg Eseciel, Daniel, agus Nehemiah mòran de na Sgrìobtuirean a measg nan daoine glìce a'm Persia.

Goirid roimh theachd Chrìosd anns an fheòil, thàinig briseadh eile measg rioghachdan an domhain a bha na mheadhon iongantach air na Sgrìobtuirean a chraobh-sgaoileadh air feadh Rioghachdan na h-àirde 'n iar. Tha an Roimh an déigh a Ghréig agus Rioghachdan an domhain uile a chur fo cheannsail, agus tha Cànain na h-Eadailt, an Laidinn, air teachd gu bhì (anns na sgoilean) os ceann gach Cànain eile,—A nis tha a chuid mhòr de oidhche nan ceithir cheud bliadhna air dol seachad, agus 'n uair tha Rioghachdan na h-àirde 'n ear ag osnaich fuidh ainneart na Ròimh, agus ag amharc amach air son Prionnsa cumhachdach, a bha gu éirigh suas a measg nan Iudhach. 'Nuair a bha an solus fann a dh-fhàg Esecial agus Daniel ann am Persia a dùsgadh suas spiorad nan daoine glìce 'san àirde 'n ear, gu bhì 'g ullachadh tiodhlacan air son Prionnsa na Sith, agus iarrtas làidir air dùsgadh suas am broilleach uile rioghachdan an domhain air son fear saoraidh ainmeil. 'Nuair a bha fathast an dara Teampull 'na sheasamh, 'nuair a bha am fuigheall air an robh cagal Dhè a leagail an dòchas air combhlionadh geallaidhean an t-Seann Tiomnadh, gu 'm biodh an dara Teampull " air a lionadh le glòir." 'Nuair " nach deachaidh iad so on Teampull a deanamh seirbheis do Dhia a là agus a dh-oidhche le trasgadh agus le h-ùrnuigh" " bhris an la agus theich na sgàillean." Tha na ceithir mìle bliadhna air teachd gu crìch,—agus tha ùghdar an t-Seann Tiomnadh agus an 'Tiomnadh Nuaidh air fhoillseachadh ann an Betlehem,—agus cha do thachair agus cha 'n'eil e coltach gu 'n tachair, ni eile a 's mo tha nochdadh a mach iongantas, gliocas, agus cumbachd Iehòbhah, nan rian anns na dh'-fhoillsicheadh Tighearna na Glòire anns an fheòil. †

CAIB. III.

Tha Mata a sloinneadh ginealach Chrìosd a réir na feòla 'o Abraham

* Faiths of the World.

† Fleetwood's Life of Christ.

gu Daibhidh a ris tha e sloinneadh an fhuil rioghail (gu laghal) a nuas o Sholamh mac Dhaibhidh gu Ioseph fear Mhuire.

Tha Lucas air an dèigh chendna a toiseachadh aig Heli athair Mhuire, agus a sloinneadh air ais an fhuil rioghail ann a Muire gu Natan mac Dhaibhidh.

Tha Marcus a toiseachadh eachdraidh beatha Chrìosd aig a dheich bliadhna fichead.

Tha Eoin a dearbhadh diadhachd an t-Slannighear, mar thubhairt e fèin “’o shiorruidheachd chuireadh suas mi ’o ’n toiseach mu’n robh an talamh ann.”

Tha na ceithir soisgenlaich, agus Gniomhara nan Abstol, ceithir litrichean deug Phoil, agus seachd litrichean coitchionn nan Abstoil eile, maille ris an Taisbeanadh a deanamh suas an Tìomnadh Nuaidh.*

Sgrìobh na h-Athraichean a lean air ball na h-Abstoil agus a bha dol a steach agus a mach maille riu, leabhraichean an Tìomnadh Nuaidh uile, ach bha cuid de dhìadhairean Africa agus na Gréig, nach robh toileach an Taisbeanadh a ghabhail a steach gus an deachaidh fa-dheoidh a ghabhail a stigh leis an Eaglais choitchionn aig Seanadh Charthage anns a bhliadhna 397.

B’ iad so na h-Athraichean aig an robh lāmh air tùs ann an cur an òrdugh an Tìomnadh Nuaidh; Clement, Papias, agus Policarp a bha beagan bhliadhnachan le Eòin fèin. Bha ris Ignatus, Iustin Martir, agus Ireneaus, cha robh a h-aon diubh so an teagamh mu Thaisbeanadh Eòin an Diadhar, agus ged a sgrìobh iad so mòran do Leabhraichean iad fèin, gidheadh cha do mbeas iad ni air bith, a sgrìobh iad airidh air an dùnadh a steach maille ri oibrean no Sgrìobhaidhean nan Abstoil.

Goirid an dèigh sin chuir Crìosdaidhean Antioch an dà Thìomnadh ann an Cànain nan Siriauaich.†

Bha ’n Seann Tìomnadh air tùs air a Sgrìobhadh air rùsg nan craobh, ach anns an àm so bha ’n Tìomnadh Nuadh air a Sgrìobhadh air paiper de Chraicinn laogh, ’sann de so bha na Meambrana a dh’ fhàg Pòl aig Carpus ann an Troas.

Anns an dara linn bha dùblachadh de ’n Tìomnadh Nuadh air a chur suas air Caitheir Breitheanais (anns a’ Ghrengais) aig Coinneamh an Ard-Sheanaidh a chum gach easonachd agus roinnean a dh’ fhendadh éirigh suas ’nam measg fèin a thoirt fo bhreith focal Dhé. Agus aig an àm cheudna a gabhail ris ’an da Thìomnadh mar riaghailt aidmheil a chreidimh, gu robh iad gu bhì ’o sin suas ’nan Lochrain soluis (a mhàin) do Eaglais nan Creidmheach gu deireadh an t-Saoghail.‡

Mu dheireadh an dara linn bha ’n Tìomnadh Nuadh air a tharruing ’on Ghrengais chum cànain Phersia, Armenia, Ethiopia, Arabia, Abisinia. Africa mu thuath, agus chum cuid de chainntean na Roinn, Eòrpa.§

Ach mar is mò a mheudaich craobh-sgaoileadh a Bhiùbuill air feadh an domhain, ’sann bu ro mhò a dh’ éirich a gheur leanmhuinn air son an fhocail. Ann an Lyons ’s an Fhrainc fhuaradh da fhichead agus ochd

* Fleetwood’s Life of Christ.

† Whiston’s Princ.

‡ Walch B. & Le. Clacs.

§ Mosheim

sa Bhaile aig an robh am Biobull. Chaidh na Biobuill a losgadh agus iad féin a chur gu bàs. Chaidh na sùilean a chur á ceud agus deich thar fhichead de na Crìosduidhean am Baile mor na h-Eiphit; chum nach leughadh iad am Biobull. Gidheadh ri aghaidh deuchainean agus geur-leannhuinn, agus achdan Iompairean na Ròimhe chum cur às do 'n Bhiobull, chaidh eadar-theangachadh a Bhiobuill air aghart 'o chànan gu cànan le teachdairean 'o thir gu tìr gus na ràinig iad rioghachdan iomallach na Roinn-Eòrpa.*

Tha iomradh creideasach air an rian anns an d' thàinig an Soisgeul air tàs sa cheud linn do 'n Eilean so féin, ach fàgaidh sinn an iomradh so gus an d-thig sinn a dh-ionnsuidh a Bhiobuill Ghàidhlig.

CAIB. IV.

Ann an treas linn sgrìobh Origin dùblachadh mòr ris an abrar an “Biobull ochd-fhillteach.” Sgrìobh e 'n Eabhra agus a Ghreugais fa chomhar a chéile air aon-taobh duilleig, air an dòigh cheudna chuir se e ann an sè Canaichean eile aghaidh ri aghaidh ann an aon rola. Bha mar so an dà Thiomnadh an ochd cainntean an aon Leabhar agus b' e 'n t-aimn a fhuair an rola so “Am Biobull mòr ochd fillte.”

Cha robh sgrìobhaiche 'n a linn no ann an iomadh linn 'na dhéigh a sgrìobh uiread 'sa sgrìobh Origin air taobh na fìrinn. Sgrìobh e sè mìle Leabhar eadar bheag is mòr,—ach fhuaradh mearachdan na Leabhraichean air stéidhean na diadhachd, gidheadh goirid roimh a bhàs thàinig e da ionnsuidh féin, agus ghul e gu geur agus leis na deòir a sruthadh sìos air a pheann, sgrìobh e tuireadh a g' aideachadh a mhearachd, agus a toirt rabhadh da chomh-dheisciobuilibh “iad a bhi air am faicioll 'o fheallsanachd cinnich an Iodhal-aoraidh.”†

An deireadh an treas linn bha fois aig na h-Eaglaisean ré beagan bhliadhnachan, agus chaidh iomadh rola ath-sgrìobhadh agus a cheartachadh on Ghreugais—no mar theirear “dùblachadh Alecsandria,” chaidh a thaghadh chum na h-obair so,—Lucian 'o Antioch, Pierius, agus Hesichius 'o 'n Eiphit, agus Pamphilus am Martir.‡

Ach cha do lean an t-saorsa so fada, oir cha luaithe a thàinig an Iompaire Diocletian gu bhi rioghladh, na chaidh òrdugh a mach “gu rachadh na h-uile Eaglais agus Teampull anns am faighte am Biobull a losgadh gu làr.”

Chaidh Baile mòr ann a Phrìgia 'san Asia iochdrach a chur ri theine a chionn nach tugadh iad thairis na bh' ann do Bhiobuill chum an losgadh.

Chaidh an t-òrdugh so a chur an gnìomh le uachdrain na Ròimh air feadh an domhan uile, ach uachdran na h-àird an iar, Constantius bhlorus a bha ósceann Bhreatuinn, an Fhraing agus an Spàinn, b' e so Athair Chonstantine ainmeil. Bha e na dhuine seimh, agus tuigseach agus fhàir

* Mosheim.

† Gieseler & Davidson.

‡ Mosheim.

crabh-sgaoileadh a Bhiobuill soirbheachadh anns na trì Rioghachdan sin.*

Thàinig a nis Constantine gu bhi riaghladh thairis thar rioghachdan an domhain, agus thàinig caochladh mòr r' a linnsan,—Fhuair na Eaglaisean fois, agus fhuair craobh-sgaoileadh a Bhìobuill saorsa air feadh an t-saoghail. 'Sann na làithibh-san (gu h-àraidh) a chaidh an dà Thiomnadh a dheanamh iomlan gun easaonachd sam bith mu thimchioll Leabhar an Taisbeanaidh; aig conneamh an Ard-Sheanaidh am am Baile Nice—anns a' Bbliadhna 325. Anns na làithibh sin shochraich na h-athraichean urramach, Athanasius;—Eusebius, agus Eòin Chrisostom, (air son am barrachd urram, gu'm biodh ainm na Sgriobtuirean naomha, air leth 'o gach Leabhar eile) mhol iad gu'm biodh am focal “Bìobull,” air a chleachdadh bho sin a mach (anns gach Cànan) mar ainm air an dà Thiomnadh ann an aon Leabhar, agus 'o sin lean an t-ainm so ris na Sgriobtuirean naomha agus is cosmhuil gu lean gu deireadh an t-saoghail.†

Anns a bhliadhna 330, sgrìobh Constantine ainmeil gu Ensehius Cheasarea “air son leth cheud, dùblachadh de 'n Bhìobull a sgrìobhadh dhasan anns a Ghreugais, agus an cur a dh-ionnsuidh a Lùchairt féin an Constantinople, chum an toirt seachad mar ghean-maith do dh'Easbuigean a bhaile mhòir sin.”

Anns a bhliadhna 360, chaidh am Biobull a tharrning 'o n Ghreugais chum Seann Chanain na Gearmailt, le duine urramach da 'm b' ainm Ulphilas no Gilfilias. Dh' fhàg e mach dà Leabhar nan Rìghrean air eagal gu 'n gabhadh a luchd dùthcha an tuilleadh misnich gu bhi dol air aghaidh ann an cogadh agus ann an spùinneadaireachd anns an robh iad ro mhòr air an cleachdadh ann an aimsirean an aineolais.

Mu 'n àm so bha am Biobull air a sgrìobhadh ann an Cànan na h-Eadailt (an Laidinn) b' e 'n t-ainm a fhair an dùblachadh so (Italian,) an déigh sin thug Ierome a mach dùblachadh ùr o'n Eabhra agus b' e n t-ainm a thug esan da 'n rola sin anns an Laidinn (vulgate.)

Rinn Basil mòr urramach am Biobull a tharuing chum Cànan luchd àiteachaidh Chappadocia agus sgrìobh e mar an ceudna trì cheud agus trì fichead litir air na sgrìobtuirean dh' ionnsuidh nan Eaglaisean 's an Asia agus san Roinn-Eorpa.

Sa cheathramh linn, chaidh “dùblachadh de 'n Bhìobull san Eabhra, 's a' ghrengais agus san Laidinn, a thoirt a stigh do ard-thighean sgoile gach rioghachd le òrdugh Constantine agus leabhraichean nam Paganach a losgadh agus teampull nan Iodhalan a leagadh sìos gu làr.‡

CAIB. V.

San t-seachdamh linn, ghabh Ard-Easbuig Eaglais no Ròimh air féin a bhi os ceann gach Eaglais a bha, no bhiodh air ainmeachadh air Crìosd air an talamh, agus b' e Biobull na Laidinn (vulgate) an aon Bhìobull a bha gu bhi air a theagasg leis na h-Easbuigean air feadh na Roinn-Eòrpa,

* Mosheim.

† Mosh.—Home's Intro.

‡ Mosh.

agus bha Biobull eile gu bhi aig na daoine bochda ris an abradh iad anns an Laidinn “Sgàthan na Slàinte.” Bha Leabhar so furasta a theagasg do dhaoine aineolach. Bha dealbh crann-ceusaidh Chrìosd air tùs ann, aris deilbh nan Abstoil. Muire agus Ioseph, le iomadh sgeul faoin mh thimchioll am beatha, leis an leabhran so agus leis a chlàidheamh, chaidh moran de Rìoghachdan bòrb na Roinn-Eorpa iompachadh, agus fadheadidh cha robh Biobull na Laidinn féin gu bhi air a mhìneachadh le h-aon air bith, ach le Sagairtean a Pháp.*

'San ochdamh agus san naodhamh linn, chaidh eadar-theangachadh a Bhiobuill gu tur á cleachdadh, agus b' e “Sgathan na slàinte” anns an Laidinn an aon Bhiobull a bha air àithne do na “Baigearan Manach” (na Friars) a chraobh-sgaoileadh.

Bha cuid dhiubh so ealanta air deilbh a tharuing air fiodh seudar, agus croisean a ghearradh air Leacan-Snaidhte. 'Thòisich an obair so 'san tìr so féin san t-seathamh linn, le Ninian agus le deiscioblibh Chalum-Chille, (mar chithear fuigheall diùbh, fathast an I Chalum Chille agus an Eilean nan Naomb.—) oir nan làithibh-san b' ann a thòisich Eaglais na linnibh meadhonach air freumh a ghabhail ann am Breatuinn.

Gu robh an soisgeul na ghloine am Breatunn roimh 'n t-seathamh linn, 'se ni tha ro shoilleir 'o na leanas. Anns a bhliadhna 596, (b e sin bliadhna mu'n do bhàsaich Calum-Cille) chuir Easbuig na Ròimh a Manach Austine (no Augustine) le dà fhichead deisciobuil eile maille ris do 'n tìr so chum Breatuinn a thoirt fo riaghladh Eaglais na Ròimh. Goirid roimhe so bha seachd Treubhan de Spùinneadairean na Gearmailt (ris an abrar na Sasunnaich) an dèigh sealbh a ghabhail air a chuid bu mho do thaobh deas Bhreatunn. Bha Bhan-rìgh—bean aon de na seachd Rìghrean beaga so na boirionnach diadhaidh—air dhith an Soisgeul a chluinntinn 's an Fhrainc, no “Gaul,” agus bha a Lùchairt an “Cent,” agus cha luaithe a chur Austine a chos air tìr na ghabh e air aghaidh gu Luchairt “Chent,” le Bratach dealbh crann-ceusaidh Chrìosd a crathadh 'san athar. Crois mhòr de dh-airgiod fìor ghlan ga ghiùlan air a ghuaillibh. An da fichead manach eile a' giùlan leabhran nan dealbh (sgàthan na slàinte) agus cnamhan dhaoine màrbha, (na naoimh ma b' fhoir) agus leis an rian so thug iad na seachd Treubhan bòrb so gu bhi g-aideachadh Eaglais na Ròimh, agus a' cur cùl ri cuid do 'n aoradh Phàganach. Ach rinn fìor Eaglais an t-soisgeil am Breatuinn seasamh daingean agus gu dìleas an aghadh an Inneal iompachaidh a ghabh Austine an àite focal Dhe.†

Mu mheadhon an t-seachdamh linn, cha robh Biobull no Eaglais san àirde 'n ear nach do sgrìob Mohamad le arm agus le teine air falbh, agus thug moran seachad am Bìobuill chum an losgadh air son am beatha féin a chaomhnadh.‡

'San Roinn Eorpa feudar a radh gu'n deach am Biobull adhlacadh an naigh na seann Laidinn, chomhdaich dorchadas trom rioghachdan na h-àirde 'n ear nìle, gidheadh a meadhon an dàll-cheò so chithte beagan reultan gun dol sìos fathast san àirde 'n iar. Anns a bhliadhna 706,

* Mosh.

† Mosh.

‡ Mosh.

tharruing Easbuig Aldhelom mòran de na Sgriobtuirean o'n Laidinn chum na Beurla. Anns a bhliadhna 731, sgrìobh am fìor-urramach "Bede" am Biobull a th' air ainmeachadh air féin. Anns a Bhliadhna 780, dh-eadartheangaich Alcuin an Tiomnadh Nuadh. An deireadh an naoidheamh linn tharruing Rìgh Alfred na Saim on Laidinn chum na Beurla. Ach uaithe so nuas a dh-ionnsnidh an treas linn deug cha 'n eil iomradh air Sgrìobhadh a Bhiobuill o aon Chànain gu Cànain eile, Tha Eaglais na Ròimh féin a bha sa cheud linn mar an t-òr finealta anns an dara linn deug na h-aon mheall reudain, agus chaidh am Biobull a sheuladh suas le Bòc-mùiseadh a Phàp an uaigh na seann Laidinn.

Anns s bhliadhna 1289, dh'eadartheangaich an Easbuig "Corbhino" an Tiomnadh Nuadh gu cànain China.

Anns a bhliadhna aon-cheud deug agus trì fichead fhuair duin ainmeil cothromach, "Padruig Waldo" an Tiomnadh Nuadh a tharruing o'n Laidinn gu cànain luchd àiteachaidh taobh deas na Frainc, agus mu dhìreadh an trìeamh linn deug sgrìobh Easbuig Phairis am Biobull 'san Fhraincis.*

CAIB. VI.

Anns na linnibh sin 'nuair a bha dùibhre sgàil a' bhàis thar an Roinn Eòrpe uile, 'nuair a bha feachd nan sagairt agus nam Baigearan Mánach a cumail faire air uaigh na Seann Laidinn,—Bhris cabhanaich an làtha. Dhùisg an Tighearna suas spiorad dithis dhaoine ainmeil san tìr so féin Richard 'o Armagh an Eirinn, agus Eòin Wicliff an Sasinn, thàinig iad so agus an dorchadas fathast ann, agus chàrnich iad a chlach o dhorus na h-uaighe, agus an aghaidh ùghdarras a Phàp, dh-eadartheangaich Richard an Tiomnadh Nuadh gu Gàidhlig Eirinn, agus tharruing Eòin Wicliff am Biobull gu h-iomlan on Laidinn gu Beurla. Dhùisg so corruich nan Easbuigean pàpanach 'na aghaidh cho mòr ('s ged fhuair e bàs an sith,) thog iad a chuamhan an déigh dhoibh luidhe da fhichead bliadhna 'san uaigh agus loisg siad iad, agus thilg iad a ris an luathre leis an Abhainn.†

An déigh sin dh' eadartheangaich Tyndale an Tiomnadh Nuadh, agus an uair a fhuair Easbuig a Phàp sin a mach, cheannaich e na bha sgrìobhte dhùibh chum an losgadh, ach 's ann a thog Tyndale air agus thòisich e air dùblachadh as ùr a thoirt mach de na Bhiobull gu h-iomlan, ach an uair a bha e dlùth air a chrìochnachadh, chaidh e féin agus am Biobull a losgadh ann am Flanders.

Bha duine ainmeil am Bohemia, thuarastalaich esan na h-àrd-sgoileirean bu diadhaidh a bha na 'thìr a chum am Biobull eadar theangachadh, agus thug e dhoibh a Chaisteal féin a chum inneal a Chlòdh-bhualaidh a chuir suas ann, agus an ceann cheithir bliadhna deug, thug iad a mach dùblachadh iomlan de na Sgriobtuiribh naomha ann an Cànain Bhoheemia, agus b' e so a cheud Bhiobull a chaidh a chlòdh-bhualadh 'san Roinn-Eòrpa.‡

* Mosh.

† Ussher.

‡ Mosh.

Mar a bha clòdh-bhualadh a Bhiobuill a' dol an liomnhorachd, bha luchd togail na fianais air taobh an ath-leasachaidh a dol ni bu lionmhoire anns gach Rìoghachd.

Annas a bhliadhna cuig-ceud-deng agus seachd deng, thòisich Luther air sgrìobhadh earrannan de'n Bhiobull an Leabhrgan beaga, a dearbhadh "fireanachadh tre chreideamh," air do 'n Phap, so a chluinntinn, sgrìobh e Litir Mhùiseidh da ionnsuidh, (bull) mur sguireadh e dheth obair, agus maitheanas a Phap iarruidh an taobh a stigh thrì-fichead latha gu'n tigeadh anathema a Phàpa air ball a mach na aghaidh. 'Nuair a leugh Luther am litir-mhùiseidh, ghabh e'n tuilleadh misneach, agus dh' fhadaidh é teine mòr aig geata caisteal Wittemberg 'sa Ghermailt, cheangal e riaghailtean truailidh Eaglais na Ròimh ri Bòcan-mùiseadh a Phap; thilg mo ghaisgeach le chéile 'san teine iad, an sin thog é air agus a'm bliadhna no dhà bha dùblachadh de 'n Bhiobull aig air a tharruing glan 'o mhearachdan, on Eabhra agus on Ghreugais chum fìor Chànain na Gearmailt.*

'Nuair a sgaoil an sgeul so air feadh na Roinn-Eorpa. Ghabh cinn-iùil an ath-leasachaidh misneach, chuir an naidheachd crith-thalmhainn spioradail air feadh rìoghachdan na b' àird an iar uile. Am Biobull a bha air a sheuladh ann an uaigh na seann Laidinn ré sé ceud bliadhna, a nis ag éiridh agus a sgaoileadh gathan soluis mar ghrian na maidne air feadh na Roinn-Eòrpa uile. Rinn Protastanaich Shasuinn gairdeachas ris an naidheachd. Rinn Alba aoibhneas nach bu ghann an uair a chual i 'n sgeul.

CAIB. VII.

Annas na laithibh sin thilg Rìgh Eanruig an ochdamh dheth cuing a Phap; ni a bha 'na mheadhon sonruichte air sligh réidh fhosgladh do 'n Bhiobull an Sasuinn.

Dh-eadartheangaich Miles Coverdale am Biobull 'sa Bheurla, agus dh'òrduich an Rìgh dùblachadh deth a bhi air a cheangal le slabhraidh ri Post anns gach Eaglais a bh' anns an rìoghachd, a chum gu'm feudadh gach aon le 'm b' àill, a leughadh air an t-sàbaid.

Thug Easbuig Cranmer dùblachadh eile a mach (o' na ceud chànain) 'sa Bheurla †

Thug Clò-bhualaidh a' Bhiobuill, Lùther, agus Rìgh Eanruig, buille ghoirt do'n Phap; gidheadh an nair a chaidh an dà dhùblachadh so do'n Bhiobull a chraobh-sgaoileadh anns a cheud clò-bhualadh, bha pris a Bhiobuill mòr, cha robh e furasda do luchd oibre agus do dhaoine bochda a cheannach, gidheadh bha leithid a mheas air a Bhiobull 'san là ud air chor as gu'n robh daoine bliadhna no dhà a' cuir cruinn beagan airgid 'o mhios gu mios gus an do ràinig iad fa-dheòidh air a Bhiobull a cheannach.

Bha dian-iarraidhean an déigh an fhocail 'san là a bha so, chite duin' àraid an so agus daine eile sud, a' leughadh a' Bhiobuill agus am mor-shluagh a dòmhlachadh mu'n cuairt air ag éisdeachd le ro aire ri briathra na beatha maireannaich.

* Schl. Mosh.

† History of England.

Cha do mhair an t-saorsa shòlasach so ach deich bliadhna fichead, oir cha luaithe a shuidh Màiri fhuileachdach nighean Eanruig air Caithair Rioghail Shasuinn, na dh'eirich i air taobh a Phàp, agus dh'òrduich i na diadhairean urramach a bha deasachadh agus a craobh-sgaoileadh a Bhiobuill, iad féin agus an cuid Bhiobuill a losgadh anns gach àit' anns am faighte greim orra.*

Chaidh Coverdale agus Eòin Knox maille ri mòran eile do Chinn-iùil an Athleasachaidh thairis do 'n Ghearmailt far 'na ghabh iad dìon fad chuig bliadhna on gheurleamhainn. An sin air dhoibh cluinntinn gu robh Màiri marbh agus Ealasaid a piuthar a b' òige a rioghachadh 'na h-àite, air bàll phill iad air ais do Shasuinn, le dùblachadh eile de 'n Bhiobull air a dheasachadh agus air a ghlanadh 'o mhearachdan na seann Laidinn, agus b' e 'an t-ainm a fhuair an Leabhar so, "Biobull Ghenebha," ('sa Bheurla Geneva Bible) cha do chòrd an dùblachadh so ris na h-Easbuigean meagh-bhlàth an Sasunn; air an aobhar sin dheasaich iad féin leth-bhreac eile o 'n Laidinn agus b' ainm dha, "Biobull mòr an Easbuig," ach fhuair Biobull Ghenebha am' barrachd urram agus meas air feadh na rioghachd.

'Nuair a chunnaic Rìgh Seumas nach robh an sluagh toilichte le Biobull an Easbuig, thug e fainear gu'm biodh leth cheud fear de na sgoileirean a b' urramaiche a bha ri fhaotainn san rioghachd air an taghadh, chum am Biobull a tharruing o 'n Eabhra agus o 'n Ghreugais chum na Beurla. Chaidh an cur nan deichnear agus na 'n ochdnar astar o cheile. Dheasaich an ceud bhuidheann o Gheneisis gu ceud Leabhar na Eachdraidh, an dara buidheann gu Oran Sholamh, an treas buidheann na Faidhean uile, (an ceathramh buidhean Leabhar na Macabeus) an cuigeamh buidheann na soisgeulaich Gniomhara, agus an Taisbeanadh, an seathamh buidhean litrichean Phòil agus litrichean nan Abstol eile' an ceann thrì bliadhna bha e air a chlàdh-bhualadh agus air a chraobh-sgaoileadh air feadh na Rioghachd. Ach Biobull na h-Olaind, cha 'n 'eil dùblachadh eile an clodh, as glaine 'o mhearchdan na 'm Biobull so, agus is e so am Biobull a th-againn an diugh sa Bheurla,—agus o 'n là sin a nuas cha deachaidh bacadh air clò-bhualadh a Bhiobuill. Tha e 'n diugh air eadar theangachadh ann an dà cheud Cànain.†

CAIB. VIII.

Anis, a thaobh an t-àm anns an d-thàinig an soisgeul air tùs do 'n tìr so féin, cha 'n 'eil luchd sgrìobhaidh eachdraidhean a' còrdadh.

Tha cuid a' toirt dearbh-chinntes gu'n d-thàinig Teachdairean leis an fhocal 'a nall do Bhreatunn mu mheadhon a cheud linn.

Anns a bhliadhna ceithir agus dà fhichead, 'se sin mu dheich bliadhna an deigh dol suas an t-Slàn-uighear do nèamb. Thug Ceannard an airm Ròmhannach leis am braighdeanas teaghlach ro inbheach 'o thaobh deas Bhreatuinn do 'n Roimh; agus an ceann sheachd bliadhna fhuair iad an saorsa, chual iad an soisgeul 'o bheul nan Abstol, agus chreid iad uile, agus tha e air a ràdh gu 'm b' ann diùbh so, a bha a

* History of England.

† History of England.

Bhain-Tighearn' uasal (da b' ainm "Claudia") a bha cur bheannachd gu Timoteus anns an dara litir a sgrìobh Pol da ionnsuidh o'n Roimh gu Ephesus.*

'Nuair a phill an teaghlach so air ais, thàinig 'nan cuideachd trùir de theachdairean foghainteach an Tiomnaidh Nuaidh, cuid diùbh o'n Asia, a bha làthair aig a chionneamh mhoir air la na cuingis. Cha robh ach ro bheag fathast de 'n Tiomnadh Nuadh air a sgrìobhadh, gidheadh bha soisgeul aca 'o bheul nan Abstol, agus tha e air a ràdh 'nuair a chuir iad so a mach ceud thoradh Bhreatunn do Chrìosd, a shearmonachadh an t-soisgeil; gu'n d' fhàs agus gu'n do bhuadhaich Focal an Tighearna le cumbachd tre 'n tir uile.

Ni eile mar an ceudna a dh-fheudadh cuideachadh mòr a dheanamh leo so, na saighdearan diadhaidh a bha measg an àirm Ròmhach am Breutuinn, oir tha e soilleir gu robh saorsa aca aoradh a dheanamh da 'n Dia féin. Feudar so fhoghlum o'n "Oifigeach Cornelius," agus 'nuair a chuir Constantine mòr, buaidh-còmhraig a Bhlàir a choisinn e anns a bhliadhna 312, a leth nan crìosdaidhean a bh' aige 'san àrm, cha 'n 'eil teagamh sam bith nach robh àireamh mhòr dhuibh am measg an airm a bh' aig Athair (Constantius) am Breutuinn san treas linn. Oir fathast bha 'n aon Chànain aig luchd àiteachaidh Bhreatuinn uile.

'San dara linn fhuair na h-uachdrain agus na Rìghrean beaga a bha 'm Breutuinn na sgrìobtuirean air an sgrìobhadh agus air an craobh-sgaoileadh ann an cànanain luchd aiteachaidh na tìre, san linn so rinn Rìgh Dòmhnall an Alba mòran saothir ann an craobh-sgaoilcadh an t-soisgeil air feadh Gàidhealtachd na h-Alba.

An Eirinn bho 'm Biobull Gàidhlig 'san àm so air a theagasg 'sna sgoilean, agus bho na sgoilean so chaidh teachdairean urramach a mach leis an t-soisgeul air feadh na Roinn-Eorpa.

Gu robh luchd àiteachaidh Bhreatuinn a dh' aon teangaidh agus an aon Chànain aig an t-sluagh uile san am a bhris an Ròimh a steach air an tìr, cha 'n urrainn duine àicheadh, agus mar an ceudna gu robh Rìgh agus Rìoghachd Ghaidhlig, Eaglaisean agus Biobull Gàidhlig an Alba roimh 'n t-seathamh linn, cha 'n urrainn duine àicheadh ni 's mo.†

Tha iomadh ni a' dearbhadh so. Anns a bhliadhna 400, dh' éirich aon de 'n luchd teagasg a b-ainmeil a bha na measg suas le teagasgan mearachdach, da 'm b ainm Mòrgan, ach be 'n t-ainm coitchion a ghoirte ris "Pelagius." Rinn a theagasgan call mor a measg Eaglaisean Bhreatuinn.‡

Dearbhadh eile air so, sgrìobhaidhean an duine urramach aig an robh mòr-ghliocas "Gildas." Bha Gildas so beò 'san aon linn ri Calum-Cille, agus sgrìobh e tuireadh air cor agus suidheachadh Eaglaisean Dhé 'san tìr, agus cha 'n 'eil a leithid eile an sgrìobhadh ach Tuireadh Ieremiah. Anns an tuireadh so tha e deanamh caoidh agus bròn le bhì faicinn àmhghar agus teanntachd Bhreatuinn le spuilleadairean na Gearmailt a briseadh a steach air an tìr, mar an ceudna a faicinn aig a cheart àm

* (Blackie's) Fleetwood's Life of Christ.

† Fullerton's Highland Clans.

‡ Mosheim—Stillingfleet.

Blòbull agus Eaglaisean nan ceud linnibh air an slugadh suas le Eaglais na Roimh, ni a thachair gle ghoirid an déigh a bhàis.*

Bhàsaich Gildas anns a bhliadhna 590, seachd bliadhna roimh bhàs chalum cille, agus feudar a ràdh an là sbiubhail iad so gu'n do thoisich Eaglais nan ceud linnibh air crionadh, agus ri ùin' thàinig croisean air an gearradh air leacan snaidhte, agus air an tarring air fiodh, gu bhì gabhail àite a Bhiobuill.

'Nuair a ghabh Eaglais na linnibh-meadhonach freumh daingean an Alba, chuir i Eaglais nan ceud-linnibh gu tur a bith, agus air ailghios Rìghrean agus uachdrain Phàpanach, chaidh gach Biobull agus gach rola 'fhuaradh sgrìobhte an Gàidhlig a sguabadh air falbh chum an losgadh.

Am fuigheall diùbh a sheachain làmh an nàmhaid tha iad air an gleidheadh gu cùramach an àrd thighean fòghlum na riogachd, mar chuimhneachan air rian sgrìobhaidh na Gàidhlig anns na linnibh a dh-fhàlbh.†

Thionail (a h-aon) Mr. Reid, deich clàir-ainm dhiubh an aon leabhran, 'se searmoinean goirid a chuid mhòr dhiùbh, agus is mòr am beud nach robh iad air an deasachadh agus air an ceartachadh an dòigh labhairt choitchionn an là so an Gàidhealtachd na h-Alba, 'se 'n t-ainm fhuair an leabhran so,—“ Reid's Bibliotheca.”

O'n naodhamh linn dh' ionnsuidh an t-seathamh linn deug luidh dorchadas muldach an aineolais ni bu truime thar Gàidhealtachd na h-Alba na thar tir air bith eile. Oir an uair a chaidh daoine amach a chruinneachadh nan uirsgeulean air feadh na Gaidhealtachd air tùs san t-seachdamh linn-deug, am measg nan uile sgeul cha robh aon lide de 'n fhocal sa Ghàidhlig am beul-aithris-dhaoine féin r' a chluinntinn.‡

CAIB. IX.

An deigh innleacbd a chlodh-bhualaidh a bhì air fhaotainn amach, 'se cheud iomradh air an Fhocal 's a' Ghàidhlig, Earrannan ann an rian ùrnuigh choitchionn, le Eòin Knox, agus air an eadartbeangachadh gu Gàidhlig anns a' bhliadhna 1567, le Eòin Carsuel, an Earraghaidheal.

Anns a' bhliadhna 1659. chaidh dà fhichead agus deich de na Sailm a chur an òrdugh seinn an Gàidhlig le Seanadh Earraghaidheal, agus ma bha na Sailm an rann-bhàrdachd aig Eaglais nan ceud linnibh 's a' Ghàidhlig, cha robh duilleag dhiubh 's an là sin r' a fhaicinn, ach leabhran beag a dh' fhàg Calum Cille sgrìobhta—“ Na Sailm agus na Soisgeulaich. Na Sailm dh' ainmich e “Canttach,” agus na soisgeil dh' ainmich e “Dia-radh,” mar so b' éigin do Sheanadh Earraghaidheal na Sailm a chumadh ri rian bàrdachd na Beurla.

Anns a' bhliadhna 1684 thug an t-Urramach Raibeart Kirk, ministear Bhail-Chuidir, a mach dùblachadh de na Sailm 's a' Ghaidhlig, agus deich bliadhna an déigh sin thug Seanadh Earraghaidheal a mach

* Stevenson's Lond.

† Fullerton's Highland Clans.

‡ Fullerton's H. Clause.

Leabhar nan Salm gu h-iomlan, agus roghnaicheadh e air feadh na Gàidhealtachd uile air thoiseach air leabhar Mhr. Kirk.*

Ach cha tug Mr. Kirk thairis an obair le diobhail misnich, oir anns a' bhliadhna 1690, tharruing e mach dùblachadh de'n Bhiobull mhòr ris an abrar "Biobull Bhedel," ach cha robh sluagh na Ghàidhlig, toilichte leis an eadar theangachadh, gidheadh bha e na mheadhon air mòr iarrtais a dhùsgadh suas am measg nan Gàidheal le déidh air focal Dhé, agus chunnaic daoine glìce gu'n robh mòr-fheum air dùblachadh as ùr a thoirt a mach cho dlùth 'sa bha e 'n comas àrd-sgoileireau a tharruing 'o na ceud chànan gu dual-chainnt choitchionu agus rian labhairt luchd àiteachaidh na Gàidhealtachd agus Eileanan na h-Alba.

'Sna laithibh sin bha Comunn air a chur air chois an Alba, ris an abrar "Cuideachd-craobh-sgaoileadh eòlas an t-Soisgeil." Chuir a' chuideachd urramach so air leth an t-urramach Seumas Stiùart (Ministeir Chillin) air son an 'Tiomnadh Nuadh a tharruing o'n Ghreugais gu Gàidhlig. Chrichnaich Mr. Stiùart an obair chud-thromach so (gu taitneas Seanadh-Earraghàidheal) anns a bhliadhna 1767. 'Nuair a chaidh an dùblachadh so a chraobh-sgaoileadh, agus a chunnaic a chuideachd-urramach sin am meas a chaidh a chur air an 'Tiomnadh Nuadh, rùnaich iad gu'm biodh an Seann-'Tiomnadh mar an ceudna, air a tharruing o'n Eabhra chum Gàidhlig Albannaich, chum na h-obair chudthromach so shòn ruich iad dà sgoileir ainmeil, an t-Ollamh Eoin Stiùart Ministeir Luss; agus an t-Ollamh Eoin Smith, Champeltown. Dh-eadar-theangaich Dr. Stiùart dh-ionnsuidh Dàn Sholaimh agus dh-eadar-theangaich Dr. Smith, cuid de Dhàin Sholaimh agus na Fàidhean uile. Chriochnaich iad an obair ghlòrmhor so anns a bhliadhna mu dheireadh de 'n linn a chaidh seachad, agus anns a Bhliadhna 1801, chaidh am Biobull Gàidhlig a chraobh sgaoileadh. Bha 'n obair so cosdail sa chlà bhualadh, air an aobhar sin fhuair an comunn air son an cuideachadh 'sa' ghnìomh airidh so, £1483 puinnnd Sasunnach 'o chomh thionalaibh Eaglais na h-Alba. †

Iomadh bliadhna roimbe sin bha Leabhar aidmheil a chreidimh sa Ghàidhlig le seanadh Earraghàidheal, agus air iarrtuis an t-Seanaidh cheudna anns a bhliadhna 1783, dheasaich Dr. Eoin Smith, dùblachadh as ùr do Leabhar nan Salm, mu chuig bliadhna fichead an déigh sin thug Dr. Ross a mach dùblachadh eile, agus anns an deasachadh a rinn Dr. Ross air na Salm tha e soilleir gu'n do chum e ro dhlùth ris a Bheurla, ach chum Dr. Smith dlùth ris a cheud Chanain (an Eabhra,) agus cha 'n 'eil a h-aon a thuigeas an da chainnt nach faic gu soilleir gu bheil dùblachadh Dr. Smith ni 's finealta agus nis liomhaidh ann an lathailt bàrdachd, agus nis druightiche ann an guidhe, na dùblachadh na Beurla. †

"Mar ùr-chrann naine bithidh e" *Dr.—Smith.*

"Mar chraoibh is anbluidh bithidh e"—*Beurla us Dr. Ross.*

Tha e cosmhuil gu 'n fìo leag na daoine urramach a thagh Rìgh Seumas chum am Biobull Beurla a chur an ordugh, am barrachd cud-

* Fullerton's Highland Clans

† Fullerton's Highland Clans.

‡ Fullerton's Highland Clans.

throm air dublachadh na Laidinn (“vulgate”) na leag iad air an Eabhar agus air a Ghreugais, ach tha e soilleir nach do leag an dithis dhaoine urramach a dh-eadar-theangaich am Biobull Gàidhlig cudthronn sam bith air dùblachadh na Laidinn, ach gur ann a chum iad dlùth ris an Eabhra agus ris a Ghreugais.

Agus ma choimeasar na Sgrìobtuirean anns a Bheurla ri dùblachadh na Gàidhlig, chithear gu bheil mòr eadar dhealachadh ann am brìgh eatarra, an iomadh àite 'san t-Seann-Tiomnadh agus san Tiomnadh Nuadh

Faic Isaiah Caib. LIII—3. Gnath. XIV—10. Eoin Caib. XIV—18. Tha so a dearbhadh gu bheil a Ghàidhlig ann an dlùth dhaimh ris an da Chànain anns an deachaidh na sgrìobtuirean naomha air tùs a sgrìobhadh, thaobh cho freagarrach sa tha i air làn-sheadh na firinn a ghiùlan na simplidheachd le ùghdarras a dh-ionnsuidh buadhan an duine. Tha eadar-theangachadh a Bhiobuill Gàidhlig a dearbhadh ni sònruichte eile agus is e sin, gu robh an dithis dhaoine urramach (Dr. Stiùart agus Dr. Smith) le gibhtean fòghlum litireil, agus le gibhtean spioradail na diadhachd foghainteach air son ceartas a thoirt do dh'-fhocal Dhé anns an eadar-thangachadh.

Shaothraich iadsan agus chaidh daoine eile steach nan saothair, agus cha 'n 'eil a h-aon aig am bheil Biobull Gàidhlig an diùgh na làimaibh nach eile a buain agus a tionail toraidh an saothair.

'Nuair a ghabhar beachd air an ùin a ghabh iad ris an obair ghlor-mhor so, (dlùth air fichead bliadhna mu'n d-thàinig an deasachadh mu dheireadh amach o 'n Chlodh-bhualadh) cha 'n urrainn an dithis dhaoine ainmeil so a bhi air an cliùthachadh thar tomhas air son an dilseachd anns an ro-chùram a ghabh iad ann a maith spioradail an coimh-luchd dùthcha an gaidhealtachd agus an Eileanaibh na h-Alba.

[*Next Edition to be enlarged.*]

